УДК 802.0

О. Фадєєва

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладу
Кременчуцького національного
університету
імені Михайла Остроградського

ВІДТВОРЕННЯ ІРОНІЇ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ГАЗЕТНИХ ЗАГОЛОВКІВ

Іронія – це складне й багатопланове явище, яке давно привернуло до себе увагу фахівців зі стилістики й літературознавства. Мовні засоби її вираження детально вивчені й описані в низці досліджень [1; 2; 3]. Проте тривалий час її прагматичні властивості лишалися поза увагою лінгвістичної науки, так само, як і відтворення її ефекту в перекладацькій практиці, і лише в останні роки проявився інтерес до іронії як мовленнєвого акту, і вона стала об'єктом вивчення лінгвістичної прагматики й перекладознавства [4, с. 159–174]. Ця стаття є спробою детального розгляду прагматичної, зокрема мовленнєвоактової структури іронічного висловлювання в заголовку англомовної статті й можливостей його реалізації в перекладі українською мовою.

Результати проведеного дослідження дають змогу стверджувати, що роль іронії в культурному й суспільному житті постійно підвищується, поступово перетворюючись із суто стилістичного прийому на своєрідний спосіб мислення, світоглядну позицію. Прагматичний підхід до вивчення іронії відкриває нові перспективи в її трактовці як у літературознавстві, так і в її лінгвістичному тлумаченні, що відповідним чином відбивається на процесі її відтворення в перекладі заголовків.

Засоби масової інформації в сучасному світі є джерелом усіх тих знань, які людина отримує про навколишній світ і події, які в ньому відбуваються. Сьогодні, коли кордони країн не стоять на заваді міжкультурному спілкуванню, не можна бути байдужим до культур інших народів. Але щоб пізнати їх повною мірою, потрібно звернутися до мови оригіналу. Англомовні газети можуть слугувати яскравим прикладом і засобом вивчення не тільки іноземної культури, але й мови.

Лінгвістичні особливості газетного стилю визначають окремі риси текстів газетних статей та їх заголовків. Заголовок – це специфічний жанр газетного стилю, смисловий аспект тексту, макро- й мікротекст, інформативний і прагматичний компонент тексту, який знаходиться в певних структурно-семантичних відношеннях з іншими його компонентами.

Ураховуючи прагматичний потенціал заголовка та його роль в англійській газетній статті, можна виділити такі функції журнального заголовка: інформативну, оцінну, спонукальну й інтригуючу. Заголовки – поліфункціональні явища, тому виділити одну функцію в заголовку неможливо, оскільки всі функції тісно взаємодіють між собою й сприяють адекватності процесу комунікації.

Газетні статті об'єднуються єдиною констативною іллокутивною силою – повідомити читачеві про дійсний стан справ, незважаючи на те, що вони можуть містити різні за формою висловлювання (констативні, квеситивні, директивні). Розглядаючи прагматичні особливості заголовків, були встановлені такі їх прагматичні типи: констатив, директив, квеситив і перформатив.

Проблеми іронії та її реалізації знаходять відображення в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних лінгвістів і літературознавців [14; 15; 16; 17]. Більшості праць властивий полемічний характер, оскільки в них не завжди має місце чітка диференціація поняття іронії, що призводить до двозначності й суперечливості в її трактуванні, звуження аналізу мовностилістичних засобів реалізації категорії комічного. Тому на підставі вивчених праць видається доцільним дати загальне робоче визначення цього явища. Іронія – це прагмастилістичне явище, така форма комічного, що має подвійний смисл, яка базується на невідповідності між прямим змістом висловлювання та його пропозицією, що й створює іронічний ефект. Результати аналізу мовних засобів її реалізації в англомовних газетних заголовках дають підстави стверджувати, що основними й найбільш уживаними засобами реалізації іронії в англомовних газетних заголовках є римування, асонанс, алітерація (фонетичний рівень), транспозиція частин мови та суфіксація (морфологічний рівень), використання атрибутивних словосполучень, оказіональних новоутворень, власних імен, порівнянь (лексичний рівень), цитація та риторичні запитання (синтаксичний рівень).

Іронічний заголовок є окремим різновидом непрямого мовленнєвого акту, іллокутивна сила якого утворюється через взаємодію іллокутивної сили мовленнєвого акту й іронічного наміру мовця. Іронічний заголовок є цілеспрямованим способом вираження інтенцій адресанта та висловлює його оцінку подій, про які йдеться. Іронія визначається як прагматичне явище, що пов'язане з навмисним наміром мовця передати його нещирість щодо мовленнєвого акту, умови успішності якого він порушує. Незважаючи на стислу подачу інформації в досліджуваних заголовках, адресант використовує іронію для вираження свого ставлення до подій, про які йдеться в тексті, чим впливає на сприйняття адресатом інформації всього повідомлення.

Стиль газетної або журнальної статті визначається її жанром і типом видання, в якому цю статтю розміщено, що зумовлює міру суб'єктивності автора та загальний стилістичний тон статті. Певний вплив на стилістичні особливості публікацій визначається також їх тематикою.

Проблема стилістики перекладу тісно пов'язана з проблемою еквівалентності й адекватності. Зрозуміло, що якщо не враховувати стиль вихідного тексту й не передавати в перекладі стилістичні засоби оригіналу, необ-

хідний рівень еквівалентності не буде досягнуто [7, с. 29]. Розбіжності мовних особливостей англійських і українських текстів потребують використання стилістичної адаптації [13, с. 78].

Одним із головних завдань перекладача є максимально повна передача змісту оригіналу; як правило, фактична схожість змісту оригіналу та перекладу має досить важливе значення. Межею перекладацької еквівалентності є максимально можливий ступінь (лінгвістичний) збереження змісту оригіналу під час перекладу, але в кожному окремому перекладі змістова схожість з оригіналом різними шляхами наближається до максимальної.

Зробимо спробу розглянути шляхи реалізації іронічного змісту англомовних газетних заголовків під час їх перекладу українською мовою на різних рівнях перекладацької еквівалентності.

Розбіжності в системах англійської й української мов, в особливостях створення текстів у кожній із цих мов по-різному можуть обмежувати можливість повного збереження в тексті перекладу змісту оригіналу. Тому перекладацька еквівалентність може ґрунтуватися на збереженні (і відповідно втраті) різних елементів смислу, наявних у тексті оригіналу. Залежно від того, яка частина змісту передається в перекладі для забезпечення його еквівалентності, розрізняють різні рівні (типи) еквівалентності. На будь-якому рівні еквівалентності переклад може забезпечувати міжмовну комунікацію [9]. Розглянемо ці типи еквівалентності та їх стосунок до перекладу англомовних іронічних газетних заголовків детальніше.

Будь-який текст виконує певну комунікативну функцію: повідомляє якісь факти, виражає емоції, установлює контакт між комунікантами тощо. Іронія – це насамперед прагматичне явище, тому під час перекладу необхідно враховувати прагматичний фактор повідомлення, що і є головною характеристикою першого типу перекладацької еквівалентності. Для відношень між оригіналом і перекладом цього типу характерні: 1) неузгодження лексичного складу та синтаксичної структури; 2) неможливість пов’язати лексику й структуру оригіналу й перекладу відношеннями семантичного перефразування або синтаксичної трансформації; 3) відсутність реальних або логічних зв’язків між повідомленнями в оригіналі й перекладі, які б дозволили стверджувати, що в обох випадках «повідомляється про одне й те саме»; 4) найменша схожість змісту оригіналу й перекладу порівняно з усіма іншими перекладами, що визначаються еквівалентними. Наприклад:

“Send in the Clones”

When biologists in Scotland took one mammary cell from an adult ewe, put it into a sheep ovum and got the ovum to divide and the mature into a lamb they named Dolly, they produced a genetic copy of the ewe. It was the first time a mammal had been cloned from a grown animal. Would humans be next? Eminent scientists had said they couldn’t and wouldn’t clone people. But as the years pass, fertility clinics are manipulating human ova with techniques identical to those for cloning. Other labs are close to cloning monkeys. When Dolly click-clacked onto the world stage, the science journal Nature predicted that a human would be cloned in one to 10 years. Then, that looked rash. Today, it looks conservative”.

Наведений приклад є непрямим мовленнєвим актом із двома іллокутивними силами, тобто основна сема (сема спонукання до дії) нейтралізується прагматичною семою (семою констатації). Тому перекласти цей заголовок імперативним реченням буде неприйнятно з погляду збереження комунікативної мети. Отже, у тексті перекладу буде відсутнє синтаксичне, а також лексичне узгодження з оригіналом.

Еквівалентність перекладів першого типу характеризується збереженням лише тієї частини змісту, яка складає мету комунікації, тому переклад цього заголовка буде таким: «*Еволюція триває»*.

Переклади на цьому рівні еквівалентності виконуються тоді, коли більш детальне відтворення змісту неможливе, або коли таке відтворення може викликати в реципієнта перекладу хибну реакцію, спровокувати в нього зовсім інші асоціації, ніж у реципієнта оригіналу, що перешкодить правильній передачі мети комунікації. У наведеному прикладі головним завданням перекладача була передача іронічного змісту заголовка, що призвело до повної зміни вихідної лексичної та синтаксичної форми заголовка на цьому етапі досягнення еквівалентності.

На другому рівні перекладацької еквівалентності загальна частина оригіналу та перекладу не тільки передає однакову мету комунікації, але й виражає одну й ту саму позамовну ситуацію. Збереження вказівки на однакову ситуацію супроводжується в перекладах цього типу значними структурно-семантичними розбіжностями з оригіналом; схожість їх змісту повністю базується на екстралінгвістичному досвіді реципієнтів.

Для відношень між оригіналом і перекладом цього типу характерні: 1) неузгодження лексичного складу та синтаксичної конструкції; 2) неможливість пов’язати лексику і структуру оригіналу й перекладу відношеннями семантичного перефразування або синтаксичної трансформації; 3) збереження в перекладі мети комунікації; 4) збереження в перекладі вказівки на одну й ту саму ситуацію, що є доказом існування між різномовними повідомленнями прямого реального чи логічного зв’язку, який і дає можливість стверджувати, що в обох випадках «повідомляється про одне й те саме». Наприклад: “*The good, the bad and the green. (Buy ethical food if it satisfies your conscience; just don’t expect it to improve your health)” – «Дієтична їжа шкідлива?»*

Мета комунікації цього заголовка полягає в повідомленні реципієнтові про певні характеристики їжі, але дослівний переклад або переклад зі збереженням лексичного чи синтаксичного складу не сприятиме її досягненню, тому перекладач змушений вдатися до комплексної заміни заголовка, зміст якого, однак, указує на ту саму ситуацію, що й в оригіналі, щоби повною мірою зберегти іронічний зміст.

Третій рівень еквівалентності має такі особливості: 1) відсутність паралелізму лексичного змісту та синтаксичної структури; 2) неможливість пов’язати структуру оригіналу й перекладу відношеннями синтаксичної трансформації; 3) збереження в перекладі мети комунікації й ідентифікації тієї ж ситуації, що і в оригіналі; 4) збереження в перекладі загальних понять, за допомогою яких здійснюється опис ситуації в оригіналі. Доказом

останнього положення є можливість перефразування повідомлення оригіналу в повідомлення перекладу, що виявляє спільність основних сем [8]:

"Fed up with hype? Join the queue

Want a designer bag or a Kate Moss exclusive? Well, expect to wait in line"

«Досить реклами! Приєднуйся!»

Наведений вище іронічний заголовок, виражений риторичним запитанням, є ілюстрацією третього типу перекладацької еквівалентності, за якої переклад уможливлює збереження іронічного змісту заголовка при його відтворенні українською мовою за рахунок прийому смислового розвитку.

У четвертому типі еквівалентності, поряд із трьома компонентами змісту, які зберігаються в третьому типі, у перекладі відтворюється й частина значень синтаксичних структур оригіналу. Структурна організація оригіналу репрезентує певну інформацію, що входить у загальний зміст перекладеного тексту. Синтаксична структура висловлювання зумовлює можливість використання в ньому слів певного типу в певній послідовності і з певними зв'язками між окремими словами. Тому максимально можливе збереження синтаксичної організації оригіналу в перекладі сприяє більш повному відтворенню змісту оригіналу: *"London trumps New York"*. У статті до цього заголовка йдеться про стан бірж у різних країнах світу, про те, що акції на лондонській біржі є дорожчими, ніж на нью-йоркській. Автор у заголовку до статті використовує розмовну лексику для вираження іронії, але відсутність у мові перекладу відповідника з додатковою конотацією англійського слова *trump* уможливлює лише передання комунікативної мети автора: «*Акції Лондона дорожче, ніж у Нью-Йорку*».

Наведений приклад наочно демонструє загальновідоме перекладознавче положення про неможливість стовідсоткового збереження всієї інформації оригіналу. Такі випадки вимагають від перекладача творчої інтерпретації повідомлення з метою максимального збереження інформації за рахунок комплексного підходу в пошуках перекладацького рішення.

В останньому, п'ятому типі еквівалентності досягається максимальний ступінь близькості змісту оригіналу й перекладу, який може існувати між текстами різних мов. Цей тип еквівалентності характеризується: 1) високим ступенем паралелізму структурної організації тексту; 2) максимальним співвідношенням лексичного складу (у перекладі можна вказати відповідники для всіх повнозначних слів оригіналу); 3) збереженням у перекладі всіх основних складових частин змісту оригіналу. До цього типу також належить максимально можлива спільність окремих сем, що входять у значення співвіднесених сем в оригіналі й перекладі. Ступінь такої схожості визначається можливістю відтворення в перекладі окремих компонентів значення слів оригіналу [9], наприклад: *"Sad dad hangs himself on web"*. Оскільки цей тип перекладацької еквівалентності характеризується найбільшою відповідністю змісту між оригіналом і перекладом, то переклад буде таким: «*Засмучений батько знімає своє самогубство на веб-камеру*».

Наведений варіант перекладу відповідає вимогам останнього типу еквівалентності, але в ньому не зберігається іронічний зміст заголовка, виражений у тексті оригіналу за допомогою асонансу. Отже, можна зробити висновок, що в перших трьох типах перекладацької еквівалентності схожість змісту оригіналу й перекладу полягала в збереженні основних елементів змісту: мети комунікації, ситуативної зорієнтованості та способів опису цієї ситуації (семантичного аспекту). Під час здійснення перекладів іронічних англомовних газетних заголовків на цих рівнях можна зберегти іронічний зміст висловлювання, на відміну від перекладів останніх двох рівнів еквівалентності, які характеризуються максимальною лексичною та синтаксичною схожістю оригіналу й перекладу.

Ураховуючи результати аналізу мовного матеріалу, можна зробити висновок, що іронічний зміст англомовних газетних заголовків під час їх перекладу реалізується прямо пропорційно до рівнів еквівалентності, відповідно до яких здійснюється переклад.

У процесі перекладу необхідним є забезпечення розуміння вихідного повідомлення реципієнтом перекладу, тобто врахування того факту, що реципієнт перекладу належить до іншого мовного колективу, ніж реципієнт оригіналу, володіє іншими знаннями та життєвим досвідом, має іншу історію та культуру.

Газетний заголовок (за класифікацією німецького вченого А. Нойберта) належить до тієї групи текстів, які розраховані на носія мови оригіналу, тому під час їх перекладу є важливим урахування прагматичного фактора [18, с. 248].

Переклад англомовних іронічних заголовків неможливий без урахування прагматичного фактора повідомлення. Прагматичний фактор є одним із найбільш важливих «фільтрів», що визначає не тільки спосіб реалізації процесу перекладу, але й власне об'єм інформації, що передається в перекладі. Експлікація й імплікація інформації в перекладі має принципове значення для розуміння сутності прагматичної адаптації. Вибір інформації, яку необхідно подати в повідомленні, реалізується по-різному залежно від отримувача повідомлення – носія мови оригіналу й отримувача – носія мови перекладу [5; 18, с. 244]. Таким прагматичним фактором є, зокрема, мовленнєвоактова структура заголовка повідомлення.

Розгляд особливостей перекладу іронічних заголовків газетних мікроповідомлень з погляду їх мовленнєвоактової приналежності дозволив виявити таку закономірність: англомовні іронічні заголовки представлені переважно іронічними констативами, іронічними квеситивами й іронічними директивами. Цілком зрозуміло, що для чіткого, адекватного перекладу заголовка перекладач повинен володіти не тільки матеріалом відповідного оригінального повідомлення, але й основними принципами будови та функціонування іронічних мовленнєвих актів як у газетному заголовку, так і у статті в цілому.

Іронічні констативи. Кожний тип іллокутивного акту характеризується умовами, виконання яких є необхідним для його успішного здійснення. Розрізняють попередні умови, умови щирості та суттєві умови [10, с. 24].

Якщо висловлювання використовується як мовленнєвий акт відповідно до своєї основної функції, то зазначені вище умови повинні бути виконані. До попередніх умов констативів належить наявність в адресанта певних підстав вважати, що іронічний адресат має достатню контекстуальну та фонову інформацію для сприйняття іронії [8, с. 50].

Умова щирості відображає переконаність мовця в нещирості судження, що лежить в основі твердження. Твердження – це мовленнєвий акт, призначення якого полягає в розширенні інформаційного фонду, єдиного для мовця й слухача [10, с. 26]. Розширення відбувається через отримання нової інформації та співвіднесення її зі знанням мовця та слухача. Умовою щирості іронічного констатива є те, що мовець не вважає своє повідомлення інформативним і хоче, щоб іронічний адресат зрозумів, що іронічний мовець нещирий.

Суттєва умова також підкреслює те, що цей акт розглядається як акт навмисного передання нещирості щодо цього повідомлення про стан справ: *“A Good Time for Crime”*. Іронічний констатив у наведеному заголовку утворюється в результаті порушення мовцем умови щирості, що передбачає впевненість мовця у його твердженні про дійсний стан справ. До того ж іронічний смисл заголовка підсилюється вживанням двох контрастних лексем: *good*, що передає позитивно-оцінне значення (*morally excellent, virtuous; well behaved, dutiful; kind, pleasant*), та *crime*, що передає негативно-оцінне значення (*a violation of the law, esp. a serious one*). Для адресата показником іронічної нещирості мовця є саме необгрунтованість його твердження.

З огляду на розглянуті умови успішності здійснення іронічних мовленнєвих актів необхідно зберегти під час перекладу іронічних заголовків українською мовою весь прагматичний потенціал повідомлення і той комунікативний ефект, до якого прагнув автор статті: *«Слушний час для злочину».*

Подібне явище спостерігається й у такому прикладі: *“Worth His Weight in Beef”*. Заголовок функціонує як іронічний констатив, тому що адресант порушує умову щирості. Співвідношення ціни футболіста (*midfielder Ion Radu*) із ціною на м’ясо не є інформативним, оскільки не відповідає дійсному стану справ. Отже, правомірним буде розглядати заголовок як акт навмисної передачі нещирості стосовно дійсного стану справ. У перекладі цього іронічного заголовка українською мовою таке порушення щирості зберігається: *«Шмат м’яса за футболіста».*

Зміст повідомлення під час перекладу зберігся за рахунок граматичної та лексичної трансформацій. Ці зміни зумовлені розбіжністю граматичних конструкцій заголовків в англійській і українській мовах, а лексична генералізація (*Beef – м’ясо*) і смисловий розвиток використані для адекватності перекладу та надання йому більшої емоційності, що підсилює іронічне звучання заголовка.

Таким чином, іронічні констативи утворюються в результаті порушення мовцем умови щирості, що передбачає впевненість мовця в тому, що його твердження відповідає дійсному стану справ. Це порушення супроводжується недотриманням автором іронічного твердження однієї з умов, які висуваються загальними попередніми умовами, умовами вмотивованості та неочевидності того, що стверджується. Переклад іронічних констативів супроводжується врахуванням прагматичного фактора повідомлення, збереженням умов успішного здійснення іронічного мовленнєвого акту та вживанням необхідних перекладацьких трансформацій, необхідних для адекватної передачі тексту оригіналу українською мовою.

Іронічні квеситиви. Можна дати таке визначення поняття іллокутивної мети стосовно квеситивного акту: ця мета полягає у спробі мовця спонукати адресата до здійснення мовленнєвих дій із метою усунення диференціалу інформаційних потенціалів мовця й адресата. Зобразити умови успішності здійснення мовленнєвого акту квеситиву можна на основі схеми, запропонованої О. Падучевою [11, с. 309; 12, с. 141], до якої додано умову пропозиційного змісту.

Як і під час здійснення іронічних іллокутивних актів інших типів, автор іронічного квеситиву порушує умову щирості. Він ставить запитання, удаючи, що його цікавить відповідь, тоді як насправді адекватна серйозна відповідь на іронічне запитання неможлива.

Подібно до того, як в іронічному твердженні дійсне повідомлення, що передається мовцем адресату, не узгоджується з твердженням, яке виражає пряме значення висловлювання, іронічне запитання також не є запитом про інформацію, тому що підпорядковане законам іронічного спілкування.

Про іронічний характер запитання свідчить той факт, що відповідь на запитання в його прямому неіронічному значенні або не містить нової для запитувача інформації, або містить інформацію про неможливість успішного здійснення актів твердження, спонукання чи зобов’язання, які асоціюються із цим іронічним запитанням. Іронічний мовець апелює до ситуації, в якій умови щирості та деякі попередні умови вищеназваних актів не можуть бути задовільними. Таким чином, автор іронічного запитання водночас порушує першу попередню умову квеситиву й умови успішності мовленнєвого акту іншого типу [10, с. 249].

Із вищезазначеного випливає такий висновок: породження іронічного смислу автором квеситиву супроводжується як порушенням умов успішності квеситивної іллокутивної сили, так і непрямим порушенням умов успішності інших іллокутивних сил.

Розглянемо приклад: *“Did We Mention the Cost of a Tuneup?”*. Заголовок наведеного повідомлення виражений іронічним квеситивом, іллокутивна сила якого утворюється в результаті взаємодії іллокутивної сили квеситиву з іронічним наміром мовця. Мовець вважає, що адресат має достатню контекстуальну та фонову інформацію для сприйняття іронії. Він також знає відповідь на своє запитання й опосередковано порушує умову щирості, тобто він хоче, щоб адресат зрозумів, що мовець є нещирим. Дійсно, вартість послуги обслуговування автомобіля щодо його загальної вартості ($1.7 million) здається щонайменше смішною, і про відповідь на це запитання йтися не може. Контраст вартості послуги та вартості нового автомобіля допомагає адресату сприймати заголовок як

іронічний. Крім того, новий автомобіль навряд чи може бути проданий без необхідного обслуговування. Таким чином, ця дія розглядається як акт навмисного передання нещирості щодо спроби мовця отримати інформацію від адресата. Переклад цього заголовка звучатиме так: *«Чи варто називати вартість послуг СТО?»*. У тексті перекладу збережено мовленнєвий акт іронічного квеситиву, причому було застосовано лексичну заміну – прийом генералізації *(Типеир – послуги СТО)*.

Отже, іронічні квеситиви реалізуються в результаті порушення мовцем умови щирості, яка передбачає, що мовець хоче отримати інформацію від адресата. Цьому порушенню сприяє недотримання адресантом іронічного висловлювання однієї з вимог, які висуваються загальними попередніми умовами, що передбачають необізнаність мовця чи адресата з можливою відповіддю на запитання або неочевидність того, що адресат сам, без запитання, повідомить необхідну інформацію. Адресант квеситиву, в якому не дотримується попередня умова, що передбачає незнання відповіді мовцем, водночас опосередковано порушує одну із загальних або додаткових попередніх умов акту твердження, зобов'язання чи спонукання, пов'язану із цим запитанням.

Іронічні директиви. Умовою пропозиційного змісту директивної ілокутивної сили є майбутня дія адресата, тобто адресант предикує певний акт адресата. Попередньою умовою є здатність адресата виконати акт, який предикується в умові пропозиційного змісту. Умова щирості відображає той факт, що адресант бажає, щоб зазначена дія була виконана.

Наведена схема в цілому збігається зі схемою умов успішності процесу реалізації спонукального мовленнєвого акту, запропонованою Л. Бірюліним [6, с. 40]. Зокрема, умова пропозиційного змісту вказує на те, що час виконання дії пізніший, ніж час виголошення спонукання.

Попередні умови:

а) адресант вважає, що адресат здатний виконати дію;

б) ані для адресанта, ані для адресата не є очевидним той факт, що адресат виконає дію за власним бажанням за умови нормального перебігу подій;

в) адресат зобов'язаний або не зобов'язаний виконувати дію.

Умова щирості полягає в тому, що адресант бажає, щоб наявний стан справ зберігся або змінився на протилежний. Також адресант вважає, що його спроба зберегти чи змінити стан справ, який реалізується ним у ході спонукального висловлювання, може бути вдалою. Суттєва умова відображає той факт, що спонукальний акт розглядається як спроба адресанта домогтися від адресата виконання певної дії.

Іронічні директиви утворюються в результаті порушення мовцем умови щирості, яка відображає той факт, що мовець хоче спонукати адресата виконати дію. Це порушення супроводжується недотриманням іронічним мовцем однієї з вимог, що висуваються загальними попередніми умовами, які передбачають здатність адресата виконати дію та впевненість комунікантів у тому, що ця дія не здійсниться сама по собі або що стан справ, який є результатом дії, ще не є реальним.

Розглянемо такий приклад: *"Dream On, America!"*. Заголовок у наведеному прикладі є вираженим іронічним директивом, іллокутивна сила якого утворюється в результаті взаємодії іллокутивної сили директиву з іронічним наміром мовця, унаслідок чого порушуються умови щирості. Іронічну спрямованість заголовка підкреслює зміст повідомлення про те, що відсоток людей, які вважають, що дещо з американської мрії (financial security, racial equality, U.S. kids will do better than their parents) уже є реальним або є реально досяжним, значно нижчий, ніж тих, хто вважає це справою майбутнього. Тому більшості залишається покладати свої надії на майбутнє, що підкреслюється іронічним заголовком. Українською мовою цей заголовок перекладається так: *«Мрій, Америко, мрій!»*. У перекладі тут застосовано лексичну компенсацію, оскільки такий переклад, як *«Мрій далі, Америко»* був би стилістично неприйнятним для української мови.

Отже, під час дослідження було виявлено іронічні заголовки, що мають водночас дві взаємозалежні іллокутивні сили: іллокутивну силу мовленнєвого акту й іронічний намір мовця (при розумінні іронії як прагматичного явища, як навмисної передачі мовцем нещирості щодо мовленнєвого акту, умови успішності якого ним порушуються). Кількість заголовків, виражених іронічними мовленнєвими актами, є незначною, оскільки досліджувані мікротексти мають суто інформативний характер, але, незважаючи на стисле інформативне подання матеріалу, усе ж таки вони використовуються.

Якщо перекладати іронічні англомовні газетні заголовки, беручи до уваги їх приналежність до того чи іншого мовленнєвого акту, то необхідно насамперед враховувати прагматичний фактор повідомлення, те, що хотів сказати автор цього заголовка, і під час перекладу намагатися зберегти цей комунікативний ефект. Щоб іронічний мовленнєвий акт досяг усіх умов успішності в мові перекладу, як і в мові оригіналу, перекладачеві необхідно вдаватися до певних способів і прийомів перекладу (зазвичай це лексичні трансформації та компенсації), які забезпечують адекватність сприйняття тексту перекладу реципієнтом. Перекладаючи іронічні англомовні газетні заголовки, необхідно враховувати прагматичний потенціал вихідного тексту. Дуже часто для збереження того комунікативного ефекту, якого прагнув досягти автор, а також для адекватності перекладу необхідно вдаватися до певних роз'яснень, додавання або вилучення якоїсь інформації, адаптації перекладу до україномовної читацької аудиторії.

Таким чином, вивчення шляхів збереження іронічного змісту в газетних заголовках було здійснене на різних етапах перекладацької еквівалентності, що дало змогу виявити ступінь відповідності змісту оригіналу та перекладу на різних рівнях еквівалентності. Ступінь відповідності іронічного змісту прямо пропорційно співвідноситься з типами перекладацької еквівалентності.

Комплексний аналіз характеристик іронічних заголовків і їх переклад з іноземної мови на рідну показав, що дослівний переклад тут неприйнятний. Масштаб інформативності газетних заголовків настільки великий, що під час перекладу доводиться виходити за межі їх змістової насиченості, вдаватися до їх аналізу в макроконтексті. Але слід зазначити, що подібні зміни значення виправдовуються з погляду прагмастилістичних відмінностей у структурі тексту. Ці відмінності визначають не тільки розбіжності в синтаксичній структурі газетних заголовків, не тільки розбіжності в їхньому лексичному наповненні, але й мінімальний об’єм інформації, необхідної для побудови заголовка.

Це дослідження є спробою проаналізувати стилістичні й прагматичні особливості адекватного перекладу заголовків на матеріалі мікроповідомлень. Проте такий підхід не вичерпує всієї перекладознавчої проблеми, а в подальшій перспективі потребує розширення об’єкта дослідження, включаючи тексти-макроповідомлення багатьох типів і жанрів, які містять у собі іронічний зміст.

Література:

1. Андрієнко Т. Мовленнєвий акт іронії в англійській мові (на матеріалі художньої літератури XVI та XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. Андрієнко. – Харків, 2002. – 18 с.
2. Арнольд И. Значение сильной позиции для интерпретации художественного текста / И. Арнольд // Иностранные языки в школе. – 1978. – № 4. – С. 23–31.
3. Арнольд И. Нарушение сочетаемости на разных уровнях – лингвистический механизм комического эффекта / И. Арнольд // Проблемы сочетаемости слов: Сб. науч. тр. – М. : Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза. – 1979. – Вып. 145. – С. 100-108.
4. Арутюнова Н. Язык и мир человека / Н. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
5. Безугла Л. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : [монографія] / Л. Безугла. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
6. Бирюлин Л. Семантика и прагматика русского императива / Л. Бирюлин. – Helsinki : Helsinki University Press, 1994. – 229 с.
7. Єрмоленко С. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження / С. Єрмоленко // Мовознавство. – 2005. – № 1. – С. 112–124.
8. Коваленко А. Логіко-семантичні відношення включення між заголовком мікротексту та змістом повідомлення (на матеріалі англомовного журналу Newsweek) / А. Коваленко // Тези Всеукраїнської наукової філологічної конференції «Проблеми сучасної світової літератури та лінгвістики». – Черкаси : Вид-во ЧІТІ. – 2000. – С. 50–51.
9. Комиссаров В. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
10. Падучева Е. Высказывание и его соотнесенность с действительностью (референциальные аспекты семантики местоимений) / Е. Падучева. – М. : Наука, 1985. – 271 с.
11. Падучева Е. Прагматические аспекты связности диалога / Е. Падучева // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. – 1982. – Т. 41, № 4. – С. 305–313.
12. Падучева Е. Проблема коммуникативной неудачи в сказках Льюиса Кэрролла / Е. Падучева // Tekst i zdanie. – Wroclaw : Ossolineum. – 1983. – S. 139–160.
13. Паршин А. Теория и практика перевода / А. Паршин. – М. : Русский язык, 2000. – 161 с.
14. Петрова О. Типы иронии в художественном тексте: концептуальная и контекстуальная ирония / О. Петрова // Известия Саратовского университета. – 2011. – Т. 11. Сер. Филология. Журналистика. – Вып. 3. – С. 25–30.
15. Походня С. Языковые виды и средства реализации иронии / С. Походня. – К. : Наукова думка, 1989. – 128 с.
16. Почепцов Г. О месте прагматического элемента в лингвистическом описании / Г. Почепцов // Прагматические и семантические аспекты синтаксиса: Сб. науч. тр. – Калинин : Изд-во Калинин. гос. ун-та, 1985. – С. 12–18.
17. Сусов И. Лингвистическая прагматика / И. Сусов. – Винница : Нова Книга, 2009. – 272 с.
18. Швейцер А. Перевод и лингвистика (о газетно-информационном и военно-публицистическом переводе) / А. Швейцер. – М. : Военное издательство, 1973. – 328 с.

Анотація

О. ФАДЄЄВА. ВІДТВОРЕННЯ ІРОНІЇ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ГАЗЕТНИХ ЗАГОЛОВКІВ

У статті досліджуються прагматичні (зокрема мовленнєвоактові) особливості іронічних висловлювань – заголовків англомовних газетних повідомлень і можливості їх адекватної реалізації в перекладі українською мовою. Основна увага зосереджена на прагматичному ефекті, створеному різними розрядами іронічних мовленнєвих актів. Установлюються закономірності й частотність уживання перекладацьких прийомів для створення іронічного ефекту в перекладацькому процесі на різних рівнях перекладацької еквівалентності.

Ключові слова: іронія, мовленнєвий акт, стилістична функція, прагматичний ефект, рівень еквівалентності, перекладацький прийом.

Аннотация

Е. ФАДЕЕВА. ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ ИРОНИИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ГАЗЕТНЫХ ЗАГОЛОВКОВ

В статье исследуются прагматические (в частности, речеактовые) особенности иронических высказываний – заголовков англоязычных газетных сообщений и возможности их адекватной реализации в переводе на украинский язык. Основное внимание уделено прагматическому эффекту, производимому разными разрядами иронических речевых актов. Устанавливаются закономерности и частотность использования переводческих приёмов при воспроизведении иронического эффекта в переводческом процессе на разных уровнях переводческой эквивалентности.

Ключевые слова: ирония, речевой акт, стилистическая функция, прагматический эффект, уровень эквивалентности, переводческий приём.

Summary

O. FADEIEVA. REPRODUCTION OF IRONY IN TRANSLATION OF ENGLISH HEADLINES

The article deals with the pragmatic peculiarities of ironical utterances-headlines and possibilities of their adequate realization in the process of translation into Ukrainian language. Special attention is paid to the pragmatic effect produced by different types of ironical speech acts. Regularity and frequency of the translation techniques to produce the ironic effect while translating at different levels of translation equivalence are established.

Key words: irony, speech act, stylistic function, pragmatic effect, equivalence level, translation technique.